

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV 102
ht 2005
Handledare: Jakob Gustavsson

Den utrikespolitiska statsministern

En studie av Olof Palmes och Göran Perssons
inflytande i svensk samtida utrikespolitik

Samuel Inghammar
Anders Månsson

Abstract

Olof Palme var en av de ledande kritiska rösterna under Vietnamkriget. Göran Perssons röst var betydligt försiktigare under Irakkriget. Vad beror det på att två statsministrar som representerar samma land och samma parti kan göra två så fundamentalt olika ställningstaganden?

Genom att väga externa, interna och individuella faktorer mot varandra har vi analyserat Palmes och Perssons personliga ställning i svensk utrikespolitik.

Vi har visat att Olof Palme och Göran Persson är mycket olika som individer och att dessa skillnader återspeglas i den utrikespolitik som formulerades.

Eftersom vi visar att både Olof Palme och Göran Persson har handlat kognitivt konsistent i formulerandet av utrikespolitiken menar vi att både Palme och Persson direkt påverkat utformningen av svensk utrikespolitik.

Vi visar också att den förda svenska utrikespolitiken i hög grad stämmer överens med Palmes och Perssons egna utrikespolitiska mål vilket stärker våra slutsatser.

Nyckelord: Olof Palme, Göran Persson, utrikespolitik, aktör-struktur förhållande, personality

Antal tecken: 69 459

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	1
1.2 METOD.....	1
1.3 AVGRÄNSNINGAR.....	2
2 TEORI.....	3
3 OLOF PALME OCH VIETNAMKRIGET	5
3.1 EXTERNA FÖRUTSÄTTNINGAR	5
3.2 INTERNA FÖRUTSÄTTNINGAR.....	6
3.3 INDIVIDUELLA FÖRUTSÄTTNINGAR	7
3.3.1 <i>Uppväxt</i>	7
3.3.2 <i>Personality</i>	8
3.4 OLOF PALMES POLITISKA GÄRNINGAR UNDER VIETNAMKRIGET	11
4 GÖRAN PERSSON OCH IRAKKRIGET	15
4.1 EXTERNA FÖRUTSÄTTNINGAR	15
4.2 INTERNA FÖRUTSÄTTNINGAR.....	16
4.3 INDIVIDUELLA FÖRUTSÄTTNINGAR	17
4.3.1 <i>Uppväxt</i>	17
4.3.2 <i>Personality</i>	18
4.4 GÖRAN PERSSONS POLITISKA GÄRNINGAR UNDER IRAKKRIGET	22
5 SLUTSATSER.....	24
6 REFERENSER.....	27

1 Inledning

Frågan om individens roll i utrikespolitiken är omdebatterad i statsvetenskapliga kretsar. I svensk efterkrigshistoria finns det gott om politiker som tillskrivits stort direkt inflytande över svensk utrikespolitik. Trots det finns det få undersökningar som behandlar vilken roll dessa individer haft i utformandet av utrikespolitiken och varför de formulerat den utrikespolitik de gjort. Två av de politiker som varit mest tongivande och omdebatterade är Olof Palme och Göran Persson. Det är därför intressant att jämföra vilken utrikespolitik som förts under deras respektive tid som statsminister och vilka personliga bevekelsegrunder som finns för deras egna ställningstaganden.

1.1 Syfte och frågeställning

Vårt *syfte* i denna uppsats är att undersöka vilken utrikespolitik som fördes av Sverige under Vietnamkriget och Irakkriget samt vilken betydelse Olof Palme och Göran Persson har för utformningen av denna politik.

Vår *frågeställning* är: Vilken roll spelade Olof Palme respektive Göran Persson för formulerandet av svensk utrikespolitik under Vietnamkriget respektive Irakkriget och hur kommer det sig att Olof Palme och Göran Persson handlade som de gjorde?

1.2 Metod

Vår uppsats bygger på en kvalitativ undersökningsmetod där vi beaktar relevant och väsentligt empiriskt material. Eftersom den kvalitativa undersökningsmetoden inte ställer krav på representativitet eller inklusivitet (Esaiasson et al 2004, s 233) har vi gjort ett urval av källor som vi anser fylla vårt syfte.

Vår undersökning har karaktären av en komparativ fallstudie där vi initialt analyserar två analysenheter individuellt för att därefter dra slutsatser om dess skillnader och varför dessa skillnader föreligger. Vi använder oss av fallstudie för att operationalisera vårt syfte. Vi är dock medvetna om de risker som fallstudiemetoden för med sig. Ett problem är att det är svårt att skilja på generella och specifika slutsatser.

Våra fall är valda enligt mest lika-principen. Vi har identifierat flera viktiga likheter: till exempel att USA genomför en militär intervention långt bort från eget territorium, det saknas en FN-sanktion, det förekommer stora internationella proteströrelser och att den svenska regeringen i båda fallen är socialdemokratisk. Vi ser å andra sidan att det också finns viktiga skillnader mellan fallen och ska

försöka kompensera för detta i analysen. Att hitta två fall som uppvisar större likheter är dock svårt.

Vår undersökning är i första hand empirisk och kan i det närmaste sägas vara teorianvändande. Men genom att vi kombinerar olika teorier kan vår undersökning även sägas ha vissa teoribyggnads implikationer och vi presenterar förslag till teoriutveckling i slutsatserna.

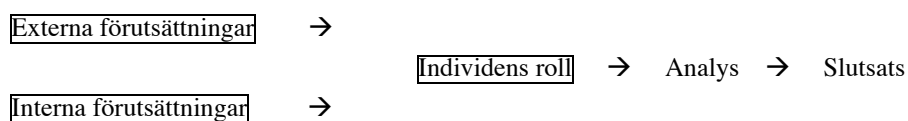
Den kvalitativa ansatsen innebär en låg grad av formalisering och det material vi använt oss av har främst varit sekundärkällor. För att få en bild av Palmes och Perssons personliga politiska övertygelse har vi i så stor utsträckning som möjligt använt oss av texter som de själva har skrivit. För att komplettera bilden har vi använt oss av biografier och memoarer skrivna om dem. För att få en bild av hur det interna respektive externa politiska förutsättningarna såg ut vid de båda tidpunkterna har vi använt oss dels av samtida texter och dels av senare publikationer. Detta ställer krav på vår egen tolkning av det material vi använder oss av. Vi är medvetna om att tolkningen är en känslig del av undersökningen och vi har försökt betrakta materialet med ett kritiskt öga. Att avgöra tendenser och närhet i texter som ibland är skrivna långt efter tillfället i fråga är dock svårt. I vissa fall är det också uppenbart att författarnas egna uppfattningar om det som hänt skiner igenom. I dessa fall har vi försökt värdera källorna så gott vi kan utifrån vår kunskap men en viss osäkerhet finns naturligtvis.

1.3 Avgränsningar

Det finns olika typer av utrikespolitik. Viss utrikespolitik behandlas av parlament och administration och genomgås grundligt innan beslut fattas. Annan utrikespolitik handlar om ställningstaganden och uttalanden. Formuleringarna av den senare typen hanteras av ett ytterst fåtal individer i administrationens absoluta topp, främst statsministern och utrikesministern och ställer därför beslutsfattarens egna uppfattningar och värderingar i fokus. Vi kommer i vår uppsats främst fokusera på formuleringarna av denna politik.

2 Teori

För att sätta individens handlande i en kontext presenterar vi inledningsvis en bild av de externa och interna förutsättningarna enligt nedanstående modell. Utifrån detta analyserar vi individens agerande och drar därefter slutsatser om vilken roll denne har spelat.

Figur 1. Vår teoretiska modell

För att se om en beslutsfattare agerande och ställningstagande under en specifik händelse är konsekvent med hans agerande i övrigt använder vi oss av Yaacov Y.I Vertzbergers *personality*-begrepp, som inkluderar *belief system*, *values* och *attitudes*. *Personality*-begreppet hanterar både kognition och agerande, dvs både hur individen tolkar ett givet skeende och agerar i det samma. *Belief system*, *values* och *attitudes* uppkommer dels som en följd av individens uppväxt och uppfostran och dels av dennes personlighet och av viktiga formativa händelser som personen varit med om tidigare i livet (Vertzberger 1990, s 111ff).

Individen eftersträvar alltid *kognitiv konsistens*, både i hur omvärlden tolkas och i hur individen agerar. Individen upplever *kognitiv dissonans*, som är motsatsen till *kognitiv konsistens*, om händelser i omgivningen inte stämmer överens med individens föreställningar om vad som borde hända, eller om individen inte agerar i enlighet med sin *personality* (Vertzberger 1990, s 137 ff).

Den perceptiva dimensionen av *kognitiv konsistens*-teorin hanterar hur individer tolkar sin omgivning. I sin strävan efter *kognitiv konsistens* har individer en tendens att underskatta information som talar mot deras föreställningar och överskatta information som passar in i dem. Den operativa dimensionen av *kognitiv konsistens*-teorin hanterar hur individer agerar utifrån sina föreställningar. I vissa sammanhang reagerar man på händelser med *operational codes*, dvs förutbestämt handlande utifrån sitt *belief system*. I andra sammanhang resonerar man schematiskt, dvs man tolkar ett skeende utifrån tidigare erfarenheter och upplevelser av händelser som man upplevde som liknande. Olika scheman kan verka motsägelsefulla, men för individen är de konsistenta (Vertzberger 1990, s 114 & 156ff).

Kognitionen påverkas också av individens personlighet (Vertzberger 1990, s 113ff).

Styrkan i Vertzbergers teori är att han, till skillnad från många andra kognitionsforskare inom statsvetenskapen, tar hänsyn till att varje beslutsfattare är en individ och att alla individer är olika. Vissa beslutsfattare tenderar att agera mer schematiskt medan andra ser det som rationellt att stå fast vid sin ursprungliga övertygelse och tolka världen utifrån det. Inom *personality*-begreppet kan olika delar vara olika framträdande hos olika personer och den enskilde individen kan i vissa sammanhang agera mer enligt ett mönster för att i nästa agera på ett annat sätt. För att kunna teckna en bild av en beslutsfattares *personality* beskriver vi hans uppväxt och politiska bakgrund och övertygelse, därefter redogör vi för formativa skeenden som påverkat hans personlighet och politiska uppfattning.

Antagandet att individen alltid strävar efter kognitiv konsistens ger oss därför möjlighet att analysera om han spelat någon roll för den förda utrikespolitiken. Om vi kan konstatera att hans handlande stämmer överens med hans *personality* kan vi konstatera att individen är viktig i utrikespolitikens utformning och inte bara en marionett i armarna på externa och interna faktorer.

3 Olof Palme och Vietnamkriget

3.1 Externa förutsättningar

Avslutningen av 1960-talet och inledningen av 1970-talet präglades av avspänning i det bipolära kalla kriget. Erfarenheterna från Kubakrisen 1962 ledde till insikten i Washington och Moskva att den rådande situationen var ohållbar och en ökad dialog var nödvändig. Under denna avspänningsperiod fick små, neutrala stater en viktig roll som medlare mellan de båda blocken, en roll som bland annat Sverige tog (Luif 2003, s 99).

FN spelade vid denna tidpunkt en viktig roll som forum för världens ledare. Detta gav Sverige stora möjligheter att agera av främst två skäl. Dels bestod FN av få medlemmar jämfört med idag vilket gav Sverige större utrymme i organisationen och dels intog Sverige en ledande ställning bland de neutrala staterna i FN i kraft av sin ekonomiska, militära och moraliska storlek. Dessutom uppfattades Sverige inte som att man var talesman för några speciella maktintressen (Andrén 1996, s 101).

En rådande norm i systemet var folkrätten. Under 50- och 60-talen var Sverige, under ledning av utrikesminister Östen Undén, en stark förespråkare och uttolkare av folkrätten. Detta gjordes kanske främst för att försvara sin egen position gentemot Sovjet, men det fanns också globala intentioner med Sveriges agerande (Åström 2003, s 252ff).

Det regionala subsystemet i Norden gav Sverige en viss trygghet. Finland hade lyckats etablera sig som självständig neutral stat och var buffert gentemot Sovjet. Norge och Danmark var förvisso NATO-medlemmar men de vägrade låta NATO placera trupper och baser på sitt territorium eftersom de ville hålla en så låg profil som möjligt gentemot Sovjet. Detta gjorde att situationen var relativt stabil i Norden. Både USA och Sovjet var vid denna tid nöjda med den nordiska balansen och verkade finna i sina intressen att behålla dessa stater status quo för att inte rubba terrorbalansen (Sundelius & Odon 1992, s 305ff).

En viktig förändring i systemet vid tidpunkten var avkoloniseringen. Under denna period kunde Sverige hålla en hög moralisk profil och utmåla sig som den gode europén eftersom man saknade kolonialt förflutet. Sverige hade dessutom ett starkt intresse av att bevara de nybildade staternas oberoende gentemot mäktigare stater (Jerneck 1983, s 15). Sveriges starka stöd i tredje världen underbyggde Sveriges roll som kritiker och medlare i internationella konflikter. Det ska dock sägas att även andra länder aspirerade på samma roll som Sverige, man behövde inte gå längre än till våra nordiska grannländer för att hitta några exempel (Sundelius & Odon 1992, s 310).

Viktigt för Sveriges position var det starka försvar som i princip samtliga svenska partier stod bakom. Syftet var framför allt att avskräcka potentiella anfall på den svenska suveräniteten, men delar av försvaret kunde naturligtvis också användas i offensiva syften. Sverige hade till exempel ett starkt flygvapen som på kort tid kunde nå viktiga sovjetiska områden som Leningrad och Murmansk (Eliäson 2002, s 11). Sverige hade under 50-talet även livliga debatter huruvida man skulle utveckla kärnvapen, något man hade kompetens till. Även om man avstod från tillverka kärnvapen gav det utrikespolitisk pondus att ha tillgång till teknologin och kompetensen (Kaiserfeld 2002, s 200ff).

Sammanfattningsvis gav de externa förutsättningarna Sverige goda möjligheter att agera internationellt. Det kalla kriget befann sig i en avspänningsperiod och Sveriges regionala subsystem var stabilt. Sveriges ekonomiska, moraliska och militära styrka gav utrikespolitisk pondus och man kunde spela en relativt stor roll i FN.

3.2 Interna förutsättningar

Svensk utrikespolitik hade redan på 60-talet en lång tradition av neutralitet vid internationella konflikter och byggde på doktrinen: ”alliansfrihet i fredstid syftande till neutralitet i krig” (Möller 2005, s 175). Den svenska neutraliteten i de båda världskrigen lade också grunden till den politik som fördes under kalla kriget. Under utrikesminister Östen Undén 1945-1961 var den svenska strategin att hålla en låg profil gentemot de båda stormaktsblocken för att värna om den svenska trovärdigheten i neutralitetsfrågan (Möller 2005, s 175ff). En aktivare utrikespolitik ansågs kunna äventyra den svenska självständigheten och i värsta fall den svenska freden. Däremot ansågs det viktigt ur fredssynpunkt att upprätthålla diplomatiska och ekonomiska förbindelser med båda blocken (Ekengren 1997, s 17ff). Strategin var egentligen inte ideologiskt betingad – alla partier var mer eller mindre överens om hur neutralitetsprincipens doktrin skulle uttolkas (Möller 1990, s 70).

En viktig förändring av hanteringen av utrikespolitiska frågor var märkbar mot mitten av 60-talet. Från att utrikespolitiken tidigare styrdes av ett konsensustänkande mellan i stort sett samtliga partier tog nu socialdemokraterna över ansvaret själva, en effekt av den så kallade Hjalmarssonaffären (Johansson & Norman 1989, s 279). Samtidigt eskalerade också den svenska aktiviteten i internationella frågor och debatter (Andersson 1990, s 97) och politiken kan till viss del sägas gå mot en radikaliserings.

Sverige i slutet av 60-talet ett land som under flera år visat en mycket stark socioekonomisk trend och befann sig i ett läge där levnadsstandarden var den högsta i världen (Möller 2005, s 165). Nya progressiva och internationellt uppmärksammade bostadsområden som Vällingby utanför Stockholm göt optimism i det svenska och socialdemokratiska, självförtroendet. Den unga, lovande generationen med Palme i spetsen hade växt upp med ett helt annat Sverige än det som Erlanders generation hade gjort.

Den nya regeringsform som reglerade riksdagens struktur innebar också ändrade förutsättningar för hur svensk politik fördes. Efter valet 1972 hade Sverige endast en kammare, mot tidigare två, med 350 platser. Mandaten efter valet skulle visa sig bli helt jämt – 175-175. Den jämviktsriksdag, under vilken Palme var statsminister, kom att präglas av segdragna förhandlingar och kompromisser som krävde mycket energi och uppmärksamhet från socialdemokraterna. Eftersom regeringsformen också innebar något förändrade uppgifter för regeringschefen fick statsministern ökat ansvar i förhandlingarna på bekostnad av finansministern (Nyman 1985, s 28). Statsminister Olof Palmes fokus, som tidigare varit starkt inriktat på utrikespolitiken, var nu tvunget att flyttas till förhandlingsbordet (Elmbrandt 1989, s 170ff).

Sammanfattningsvis satte den interna situationen, i alla fall före 1973, inga stora hinder för en aktiv utrikespolitik. Neutralitetsdoktrinen omtolkades så att den gav möjlighet att hålla en hög profil och de goda ekonomiska resultaten ingöt självförtroende. Neutraliteten gav också utrikespolitisk trovärdighet i vissa frågor.

3.3 Individuella förutsättningar

3.3.1 Uppväxt

Olof Palme föddes 1927 i Stockholm. Han var son till Gunnar Palme och Elisabeth von Knierem och yngst bland tre syskon. Gunnar Palme arbetade på faderns försäkringsbolag Thule där han blev vd två år innan sin död 1934, endast 48 år gammal. Elisabeth von Knierem kom från en tysk-baltisk adelsfamilj med framstående akademiker i släkten. Olofs farmor var adelsdamen Hanna von Born som härstammade från en av de mest beundrade ståndsfamiljerna i Finland. Släkten Palme var känd sedan 1500-talet då handelsmannen och skepparen Palme Lydersön var verksam i Ystad. Sedan dess hade släkten Palme haft framträdande roller som präster och som aktörer inom svenskt närings- och kulturliv. Den unge Olof Palme fick tidigt lära sig om vad det innebar att heta Palme och vilken historia namnet förde med sig. Detta var en viktig beståndsdel i hans grundmurade självförtroende som han bar med sig hela livet (Isaksson 1995, s 21).

Olof Palme växte upp i föräldrarnas magnifika lägenhet med tillhörande gårdshus på Östermalm i Stockholm. Somrarna spenderades omväxlande på moderns släktgods i Lettland och farmoderns gods i Södermanland. Hemmet präglades av familjens internationella bakgrund och Palme fick tidigt lära sig tala främmande språk. Samtalen kretsade ofta kring politik och världshändelser även om samtalen oftast inte handlade om partipolitik (Isaksson 1995, s 24).

I skolan tog han studentexamen ett år tidigare än brukligt från internatskolan Sigtuna med bra betyg (Palme 1977, s 11). Som student ansågs han intelligent med sinne för språk, men han kunde också vara slarvig och studerade framför allt när han var tvungen (Isaksson 1995, s 30). Däremot var Palme storkonsument av annan litteratur än den av skolan påtvingade (Isaksson 1995, s 52). Det som karakteriserade honom bäst under skolåren var att han var mycket tävlingsinriktad

i allt han tog sig för, i synnerhet i idrottssammanhang. Inte sällan blev Palme mobbad av skolkamraterna på Sigtuna på grund av att han var kortare och yngre än sina dem. Den unge Palme tillät sig dock inte behandlas hur som helst. Han gjorde ofta motstånd och stod för vad han tyckte var rätt, något som ytterligare kan ha ökat hans utsatthet (Isaksson 1995, s 29ff). Hans rakryggade övertygelse om att stå upp för det han ansåg var rätt har varit ett konsekvent personlighetsdrag genom hela hans karriär.

På Sigtuna lärde Palme känna Hans Wattrang som skulle visa sig bli en livslång kamrat. Wattrang var övertygad socialdemokrat och de två diskuterade ofta politik på det sätt som Palme hade växt upp med i hemmet, det vill säga utan partipolitiska företeckningar. Wattrang och Palme hade i mångt och mycket gemensamma värderingar och det var här, även om det inte var uttalat, som Olof grundlade de första byggstenarna i sin socialdemokratiska övertygelse (Isaksson 1995, s 32).

Det är inte oviktigt att nämna Palmes bakgrund i det militära för att förstå hans politik. Han gjorde militärtjänstgöring i Umeå som kavallerist (Palme 1977, s 11). När Palme var klar med sin utbildning som jurist valde han att söka en civil tjänst på försvarsstabens utrikesavdelning snarare än att satsa på att bli bolagsjurist. Palme ansåg, i enlighet med många andra, att försvaret var en av de allra viktigaste byggstenarna i den svenska neutralitetspolitiken (Peterson 2002, s 162ff).

3.3.2 *Personality*

Olof Palmes socialdemokratiska övertygelse var knappast självklar i unga åldrar. Hans *belief system* är ett resultat av inkrementell utveckling och ögonöppnande händelser i unga år. Palme har själv format sin egen värdegrund, fri från föräldrarnas och den borgerliga uppväxtens syn på samhället. För en representant från samhällets högborgerliga skikt var ett steg till arbetarrörelsen och socialdemokratin ett stort steg och sågs som att byta sida. Några händelser i Palmes unga liv kan förklara hur hans *personality* formades och utvecklades allt längre ifrån föräldrarnas borgerliga värderingar.

Vistelsen i USA

Den påtagliga internationella infallsvinkeln i Olofs barndom hade gjort honom intresserad av andra kulturer och han hade en speciell fascination för den amerikanska. Läsåret 1947-48 studerade Olof på Kenyon College i Ohio, USA på ett stipendium. Där valde han att läsa in en Bachelor of Arts-examen i samhällsliga ämnen på endast ett år (Palme 1977, s 11). För att åstadkomma detta var Olof tvungen att anstränga sig hårt och arbeta med samma målmedvetenhet som senare skulle komma att känneteckna honom som statsminister. Parallellt med studierna hann ändå Palme med att engagera sig i universitetets socialistiska studentförening där han närde sin gryende socialdemokratiska värdegrund (Isaksson 1995, s 53).

För att få se det verkliga livet i USA och inte bara universitetets välputsade fasader, gjorde Palme en resa genom 34 delstater med endast några hundra dollar på fickan. Under de tre månader han liftade runt i landet möttes han av framtidsoptimism och drivkraft men också av fattigdom och misär (Elmbrandt 1989, s 14). De avgrunds djupa klyftorna mellan vita och svarta och mellan fattiga och rika berörde Olof djupt (Svedgård 1970, s 50). Samtidigt som han kände stor förundran över de amerikanska idealen om frihet och handlingskraft, kände han lika stor förtvivlan över de stora klyftorna och den utbredda fattigdom som härskade på många ställen. Detta bedöms som en viktig del i Olofs mer radikala uppvaknande och socialdemokratiska övertygelse. Efter sin hemkomst närmade han sig också allt mer partipolitiska åsikter (Elmbrandt 1989, s 17; Isaksson 1995, s 48ff).

Möten med socialdemokratin

Denna händelse är i praktiken tredelad. Palmes möten med socialdemokratiska politiker var avgörande för hans utveckling.

Under sin tid på Sigtuna fick Palme och de andra eleverna chansen att lyssna på ett föredrag av LO-mannen och chefredaktören Ragnar Casparsson. Han talade om arbetarrörelsen och den så kallade Sundsvallsstrejken. Den unge Palme blev djupt imponerad av Casparsson. Detta var första gången Palme kom i direkt kontakt med arbetarrörelsen och socialdemokratin (Isaksson 1995, s 53).

Det andra mötet som kom att forma Palme i riktning mot en socialdemokratisk värdegrund inträffade precis innan han åkte för att studera i USA. Efter att han tagit studenten och genomfört sin militärtjänstgöring bestämde sig Palme och Watrang för att gå och lyssna på en debatt med bland andra Ernst Wigforss och högerledaren Jarl Hjalmarson med anledning av den nyligen reformerade skattepolitiken. Trots Hjalmarsons erkänt skickliga debatteknik var Palme efter anförandet mest imponerad av den socialdemokratiska finansministerns lätta, klara och genomtänkta argumentation. Palme har själv uttalat att han blev ”intresserad av politiken och fick sympati för de Wigforsska linjerna” efter denna debatt (Elmbrandt 1989, s 13).

Det tredje mötet inträffade efter hemkomsten från USA när Palme gick för att lyssna på ett föredrag av statsminister Tage Erlander om den svenska arbetarrörelsen. Palme blev fascinerad över Erlanders tankar om att samhället bör ges en större roll för att förbättra människors villkor (Isaksson 1995, s 53). Han hade vid denna tidpunkt redan anammat många socialdemokratiska värderingar men Erlanders anförande innehöll en sakpolitik som senare kom att karaktärisera även Palmes egen politik som statsminister. Mötet med Erlander var en av de sista viktiga pusselbitarna i Palmes socialdemokratiska övertygelse.

Ernst Wigforss och Tage Erlander fungerade som inspiratörer genom hela Palmes politiska karriär.

Arbetet inom SFS

Palmes roll inom SFS, Sveriges Förenade Studentkårer, tog i allra högsta grad sin utgångspunkt i internationellt arbete. När Palme fick chansen att arbeta för SFS och dess internationella utskott upplevde han själv att han kommit till en för

honom lämplig organisation. Rollen som sekreterare i det internationella utskottet inom SFS passade Palme perfekt intresserad som han var av just internationella frågor och solidaritetsarbete. Arbetet inom SFS pågick parallellt med juridikstudierna på Stockholms universitet (Elmbrandt 1989, s 14ff).

Kort efter att Palme hade börjat på SFS inträffade en betydelsefull händelse i Palmes liv när han på påsken 1949 åkte till Prag på turistresa tillsammans med Hans Wattrang och en amerikansk utbytesstudent. Vid denna tidpunkt hade det kalla kriget just brutit ut och säkerhetspolisen tog ett allt starkare grepp om tjeckoslovakernas frihet. Utresa ur Tjeckoslovakien var till exempel inte tillåtet, något som gjorde skenäktenskap vanligt mellan dissidenter och västbor för att hjälpa dem att lämna landet. Palme träffade tjeckiskan Jelena Rennerova och han beslutade sig för att hjälpa henne att fly till väst där hon hade sin pojkvän. Palme ordnade så småningom ett skenäktenskap mellan sig själv och Rennerova och hon fick tillstånd att flytta till Sverige med sin nya man. De två förblev gifta i ett par år innan de skilde sig och Rennerova flyttade till USA (Elmbrandt 1989, s 15). Palmes vilja att hjälpa avfallingar till väst bottnade i en djup misstro på kommunismen och dess syn på människan (Isaksson 1995, s 41). Detta exempel visar på Palmes starka ideologiska uppfattning. Han var lika starkt emot kommunismen som han var mot den konservatism som han ansåg präglade många av de senare amerikanska presidenterna.

En annan viktig enskild händelse som inträffade under åren som SFS-medlem var 1950 då Olof återigen åkte till Tjeckoslovakien, denna gång i egenskap av observatör vid internationella studentfackets kongress. Det nybildade studentfacket hade dock utvecklats till en förlängning av det sovjetiska partiorganet Kominform. 18 representanter från väst skulle träffa ungefär 600 representanter från öst, men det hela urartade till en unison hyllningskör till förmån för Stalin och kommunismen. De västliga delegaterna blev kallade för Hitlers lakejer för att de försvarade sina egna demokratiska värderingar. Denna händelse var av stor betydelse för Olof och cementerade den stora misstro till kommunismen som ideologi som han skulle bära med sig genom hela sin politiska karriär. Palme var efter denna händelse drivande i upprättandet av västmakternas nya studentfack (Palme 1977, s 14; Svedgård 1970, s 47).

Palme gjorde bra ifrån sig i sina uppdrag och han avslutade sin karriär inom SFS som ordförande för hela organisationen. Perioden i SFS var viktig för Palme eftersom det var här han fick sin första politiska träning och gjorde sina första politiska insatser. Han utvecklade sina talanger som talare och ledare och blev vald till ordförande för hela organisationen under sitt sista år som student (Elmbrandt 1989, s 17).

Asienresan

Palme bestämde sig för att genomföra en tre månader lång resa i Asien innan han på allvar skulle börja sitt första jobb på försvarsstaben 1953. För att fördjupa sitt intresse för andra kulturer gick resan bland annat genom Indien, Burma, Thailand och Indonesien. Till exempel spenderade Palme 10 dagar i en avlägsen indisk by för att få ta del av den indiska vardagen. Palme hade haft viss kontakt med tredje världen i när han arbetade för SFS men denna gång skulle intrycken bli djupare.

Den fattigdom som han hade mött under sin vistelse i USA kunde inte mäta sig med den djupa misär som han upplevde denna gång (Elmbrandt 1989, s 19).

Palme och hans amerikanska resällskap fick dessutom några av sina givna föreställningar ställda på ända genom mötet med människor med andra synvinklar på de problem de själva var intresserade av. De möttes till exempel av stor skepsis från studenter i Singapore. Studenterna ansåg att de asiatiska ländernas frihet var viktigare än den amerikanska och europeiska kampen mot kommunismens utbredning (Elmbrandt 1989, s 19). Dessa åsikter var av en annan karaktär än de Palme var van vid från den amerikanska och västeuropeiska debatten och kom att prägla honom i rollen som ledande kritiker av Vietnamkriget. Resan i Asien kan sägas ha gett Palme nya infallsvinklar och gav honom ett annat synsätt på Asiens situation än vad han hade tidigare (Palme 1977, s 14ff).

3.4 Olof Palmes politiska gärningar under Vietnamkriget

Olof Palme var i hög grad drivande i den svenska kritiken mot Vietnamkriget. Palmes intresse för internationella rättvise- och folkrättsfrågor i kombination med hans resor i Asien kort innan krigets utbrott gjorde honom till en varm förespråkare för vietnamesernas rätt att själva utforma sin framtid. Vi kan peka på några nyckelhändelser under sextio- och sjuttitalen som illustrerar och till viss del isolerar, Palmes roll i den svenska Vietnamkritiken.

Gävletalet 1965

De svenska reaktionerna på Vietnamkriget var förhållandevis milda fram till 1965 då Olof Palme talade på de kristna socialdemokraternas kongress i Gävle i rollen som konsultativt statsråd (Svedgård 1970, s 81). Palme talade om vikten av nationell frihet för Vietnameserna som tidigare varit offer för de europeiska ländernas imperialism. Efter avkoloniseringen skulle landet återfå sin självbestämmanderätt och Palme talade om att nationalismen resulterar i social och ekonomisk frigörelse (Hansson 1996, s 35). Den amerikanska invasionen stod i direkt motsats till detta och också hans egen grundläggande värdering om alla människors rätt till frihet. Att genom våld och militära krigsåtgärder försöka uppnå social rättvisa ansåg Palme vara beklagansvärt. Att han hade rest i Asien kort innan krigets utbrott gjorde honom bara allt mer övertygad och involverad.

Under året hade Vietnamfrågan uppmärksammas av framför allt utrikesminister Torsten Nilsson och de borgerliga ledarsidorna i dagstidningarna men något bredare folkligt engagemang märktes inte vid tidpunkten. Inte heller i regeringen fanns något större intresse för att ta tag i frågan. Vid denna tidpunkt bestod regeringen framför allt av representanter från 40- och 50-talets svenska lågprofilerade neutralitetspolitik. De enda riktiga internationalisterna var Palme och Nilsson (Isaksson 1995, s 127). Efter talet väcktes starka reaktioner från flera håll och det kan därför sägas vara startskottet till det svenska engagemanget i Vietnamfrågan (Elmbrandt 1989, s 61).

Det är tydligt att Palmes utspel i Gävle ligger i linje med hans tidigt grundlagda intresse för internationella frågor. Om man beaktar hans under unga år framväxande övertygelse om den demokratiska socialismen och alla staters rätt att själva forma sin egen framtid kan vi beskriva detta som att Palme var en *consistency seeker*. Palme sökte balans i det kognitiva systemet, mellan attityder, uppfattningar och värderingar. Att fullfölja sina värderingar om alla staters rätt till självbestämmande med tydliga handlingar blev ett sätt för Palme att uppnå konsistens i det kognitiva systemet. Frågan om han skulle skaffa sig ovänner eller meningsmotståndare var sekundär; Palme hade redan i unga åldrar visat att han stod upp för det han trodde var rätt.

Fackeltågsdemonstrationen 1968

Flera tusen stockholmare deltog i en protestmarsch mot Vietnamkriget i februari 1968 när Palme var ecklesiastikminister. Vid det här laget hade 68-rörelsen växt sig stark och att protestera med hjälp av demonstrationståg hade blivit ett vanligt sätt att uttrycka kritik mot orättvisor. Palme fick en förfrågan om att tala vid tågets slutmål Sergels Torg, vilket han naturligtvis inte kunde tacka nej till. I tåget skulle dock Nordvietnams Moskvaambassadör Nguyen Tho Chyan också delta, något som Palme kände till trots försök till förnekelse. Palme gick längst fram i fackeltåget, sida vid sida med ambassadören (Isaksson 1995, s 130; Elmbrandt 1989, s 77).

Reaktionerna blev mycket starka framför allt från amerikanskt håll. Den amerikanska ambassadören blev hemkallad som protest mot den svenska ministerns olämpliga beteende. De borgerliga dagstidningarna riktade också hård kritik mot Palme och högerpartiets ledare Yngve Holmberg krävde hans avgång. Borgerliga debattörer menade att den svenska neutraliteten var på väg att undergrävas. Denna typ av radikala ställningstaganden var en ny företeelse för svensk utrikespolitik som tidigare hade karaktäriserats av samförstånd och konsensus. Med Palmes intåg som makthavare hade den svenska utrikespolitiken blivit mer medveten och mer vänsterorienterad.

En förklaring till att Palmes agerande så markant skilde sig från den traditionella svenska hållningen har sin grund i Sveriges internationella position som på slutet av sextiotalet hade flyttats fram kraftigt, såväl ekonomiskt som socialt. Enligt Vertzberger beror en makthavares önskan om kognitiv konsistens på hur stor frihet han anser sig ha. Ju större frihet han anser sig ha desto större är hans önskan om att uppnå konsistens i sitt kognitiva system (Vertzberger 1990, s 138). Palme såg att Sverige kunde och borde spela en större roll i internationell politik än vad Sverige hade gjort tidigare. Handlingsutrymmet hade växt sedan andra världskrigets slut och denna nya roll innebar större frihet för Palme att följa sin egen uppfattning och sina egna värderingar. I samband med Sveriges roll, som en av få neutrala stater av vikt, gavs förbättrade förutsättningar att framföra den kritik som Palme ansåg sig vara berättigad.

Jultalet om Hanoi-bombningarna

Den allra starkaste reaktionen fick Palme efter sitt tal om Hanoi-bombningarna några dagar innan jul 1972. När nyheten om att de amerikanska styrkorna

genomfört en av de största flygbombningarna sedan andra världskriget beslutade Palme, nu i rollen som statsminister, att hålla ett tal för att protestera. Det förslag Palme fått från sin talskrivare Anders Ferm tyckte Palme dock inte var kraftfullt nog varpå han ändrade stora delar av det. Detta kan ses som ett exempel på hur den enskilde aktören kan direkt påverka vilka utrikespolitiska beslut som fattas. I protesten uttryckte Palme sitt allra kraftigaste motstånd mot Vietnamkriget under sin tid som politiker när han jämförde det amerikanska anfallet med de tyska nazisterna under andra världskriget.

"Man bör kalla saker vid dess rätta namn. Det som pågår i Vietnam är en form av tortyr.[...] Guernica, Oradour, Babij Jar, Kotyn, Lidice, Sharpeville och Treblinka [...] Nu finns ytterligare ett namn att foga till raden. Hanoi – julen 1972" (Palme 1977 s 37)

Palme tog en risk med den kraftiga kritiken. Det är omdebatterat huruvida Palme var medveten om att mycket av uppståndelsen kring talet skulle handla om hans liknelse mellan de amerikanska handlingarna och de nazistiska under andra världskriget. Oavsett motiv var syftet att visa vilken indignation han kände över situationen, något som Palme har uttalat själv (Palme 1977, s 37; Elmbrandt 1989, s 136). Detta illustrerar det kurage Palme visade i situationer som innebar provokationer mot andra där han stod upp för vad han själv ansåg vara rätt. Detta kurage härstammar från hans starka självförtroende som han burit med sig hela livet.

Palme kan närmast liknas vid den ledartyp som Vertzberger kallar för *self esteem*-typen. I sin mest extrema situation innebär detta att ledaren innehar ett så starkt självförtroende att han slutar ta in ny information om ett ämne för att han anser sig själv vara tillräckligt informerad (Vertzberger 1990, s). Många frågor Palme drev var kontroversiella och hade ofta ett dogmatiskt inslag. Denna typ av frågor hade troligtvis inte kunnat drivas utan ett grundmurat, stabilt självförtroende.

Rollen som kritiker och medlare

Under Olof Palme som statsminister intog Sverige en något förändrad roll på den internationella scenen. Från att tidigare haft en undanskymd roll i internationella konflikter utvecklades svensk utrikespolitik under sextiotalet till att spela en allt starkare roll både som kritiker och medlare (Stenelo 1984, s 52). Omvärldens förtroende för den svenska neutraliteten ledde till medlingsuppdrag, bland annat i Vietnamkonflikten.

Den svenska kritiken hade sin grund delvis på uppfattningen om internationell solidaritet, men i takt med Sveriges starkare ställning, också på ett ansvarstagande för centrala värden. Sverige och Olof Palme fungerade som världssamvetet och den goda moralstaten som reagerade på den stora statens maktutövande på den lilla frihetsberövade staten och hävdade alla dess rätt till självbestämmande (Jerneck 1983, s 15).

Den svenska kritiken byggde på fem huvudpunkter: USAs beslut att använda militära insatser som konfliktlösning, USAs val av allierade (Sydvietnam hade en diktaturregim), USAs brott mot folkrättens suveränitetsprincip och Vietnams

självbestämmanderätt, USAs mål i konflikten samt USAs globala säkerhetspolitiska tänkande (Jerneck 1983, s 27ff). Denna kritik var i stort helt överensstämmande med Palmes åsikter. Bland den tydligaste kritiken märktes att USA inte kunde tvångsinföra demokrati i ett land genom att bomba det (Jerneck 1983, s 28) I ett annat exempel hävdade Palme efter att USA hade invaderat Cambodja att "den amerikanska krigsmaskinens inträngande i Cambodja sker i [...] fredens missbrukade namn" (Jerneck 1983, s 40) som kritik mot att USAs mål var fred och demokrati i området.

Olof Palmes syfte med kritiken var att påverka den internationella och amerikanska opinionen för att indirekt kunna påverka den amerikanska administrationen. Även om alla inte höll med om att syftet var att påverka den amerikanska interna opinionen av skälet att det kunde uppfattas som svensk inblandning i interna amerikanska angelägenheter, har även andra regeringsmedlemmar yttrat samma åsikter som Palme i denna fråga. Faktum var dock att den svenska kritiken fick litet utrymme i USA; den drunknade oftast i den inhemska amerikanska kritiken (Stenelo 1984, s 75 & 99).

4 Göran Persson och Irakkriget

4.1 Externa förutsättningar

Det internationella systemet hade vid tiden för Irakkriget lämnat det gamla bipolära systemet och övergått i ett nytt system, med USA som ledande part. Systemet var starkt präglad av attackerna mot USA den 11e september 2001. Även om attackerna kanske inte förändrade systemet i sig påverkade de hur makthavare såg på militärt hot: istället för att komma från stater kunde nu även mer löst sammansatta enheter uppfattas som hot mot staten, eller rent av hela västvärlden. Parallellt med den statscentrerade världen växte alltså en syn på en multicentrisk värld fram (Jerneck 2003, s 85ff).

FN hade fått en ny roll i början av 2000-talet. Natos bombningar av Jugoslavien 1999, som inte var sanktionerade av FNs säkerhetsråd, visade att FN var på väg att förlora i inflytande. Den USA-ledda koalitionen som gick i krig mot Afghanistan 2001 var inte en FN-koalition utan en *coalition of the willing*, ytterligare ett exempel på att FN åsidosattes. Samtidigt hade FN bättre förutsättningar att agera än under kalla kriget när organisationen ofta låstes av stormaktskonflikterna (Stoessinger 2005, s 284).

Bombningarna mot Jugoslavien visar också på en annan förändring i systemet. Folkrätten ersattes allt mer av de mänskliga rättigheterna. En FN-utredning kring Kosovokonflikten gav slutsatsen att kriget förvisso var illegalt med hänseende till folkrätten, men att det ändå var legitimt med avseende på mänskliga rättigheter (Svenning 2005, 307f). Detta visar på att mänskliga rättigheter mer och mer tog över som norm från folkrätten.

Det lokala subsystemet hade också förändrats. Tysklands återförening och demokratiseringen av tidigare kommunistiska stater i närområdet bidrog till säkerhet i området. Att den tidigare säkerhetsbalansen inte längre var rådande visas bland annat av Sveriges och Finlands inträde i EU, något som hade gått emot den tidigare neutralitetspolitiken och knappats gillats av Sovjet. Säkerhetsläget förbättrades ytterligare för Sverige av det faktum att flera f.d. kommunistiska stater runt Östersjön var, eller var på god väg att bli, medlemmar i EU och Nato (Åström 2003, s 239). Neutraliteten har omformulerats under Perssons tid som statsminister. Den uttryckliga doktrinen förändrades redan innan Perssons maktillträde, men diskussioner om ytterligare uppluckring har diskuterats under hans tid som statsminister. I uttolkandet av svensk neutralitetspolitik har Persson klart brutit mot tidigare svensk praxis och närmast sig NATO (Sundelius 2001, s 232ff).

Sveriges medlemskap i EU var också en viktig extern förändring. Medlemskapet medförde en del förändringar på det utrikespolitiska planet.

Persson sökte ofta konsensus och att EU skulle driva en enhetlig utrikespolitisk linje vid denna tid. Sverige var också medlem av GUSP. EU hade i början av 2000-talet kommit att mer och mer överta FN:s roll i svensk utrikespolitik (Demker 2005, s 132).

Ekonomiskt var Sverige tätt knutet till USA. Svenska storföretag exporterade mycket till USA och svensk försvarsmaterial-utveckling och –export, var beroende av amerikanskt stöd. Sverige var även hårt ekonomiskt knutet till EU (Tunander 2002, s 134).

Sammanfattningsvis tillät de externa faktorerna alltså ganska stor frihet för svenskt agerande. Säkerhetspolitiskt var Sverige tryggt, man hade lämnat den gamla begränsande neutralitetsdoktrinen. FN:s roll var oklar och det internationella normsystemet var inne i en förändringsfas. En faktor som på pappret kan verka begränsande var samarbetet i EU, men eftersom EU aldrig lyckades få någon enhetlig utrikespolitisk linje gavs de olika EU-länderna stor frihet att agera på egen hand.

4.2 Interna förutsättningar

Statsministerämbetet förändrades mycket i slutet av 1900-talet och det tidiga 2000-talet. Mer och mer makt fokuserades kring statsministern, beroende på fyra faktorer. För det första hade partipolitiken förändrats. Partipolitiken hade kommit att bli mindre ideologiskt färgad och mer fokuserad på taktik att få den politiska makten (Berge 2005, s 27ff). Olof Ruin lyfter fram tre andra faktorer som samtliga leder till att allt mer makt samlas till statsministern. Dels en konstitutionell förändring i och med den nya regeringsformen från 1974, dels på grund av den ökade internationaliseringen av politiken och slutligen på grund av medias förändrade roll. Dessa tre faktorer påverkar statsministerrollen till att bli mer presidentiellt i sitt uttryck. Fler beslut behöver fattas genom snabba exekutiva beslut från högsta ort och det ständiga ansvaret inför media gör att statsministern inte kan lämna ifrån sig så många frågor som förr, eftersom kontroversiella beslut och dåligt hanterade ärenden alltid av media studsar tillbaka till statsministern (Ruin 2004, s 46ff).

Göran Persson har ständigt regerat i en minoritetsregering. Det finns, enligt Joe D Hagan (1995, s 117ff) tre sätt för makthavare att hantera opposition, *accomodation*, *mobilization* och *deflection*, som betyder att man antingen går oppositionen till mötes, mobiliserar all sin politiska kraft och tar strid mot oppositionen eller ignorerar oppositionen. I en situation med minoritetsregering är det mycket vanligt med *accomodation* och att den förda politiken blir kompromissartad. Vi ser Göran Perssons tillmötesgående mot samarbetspartierna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet, som ett exempel på *accomodation*.

Samtidigt är det viktigt att notera att politiska partier i opposition sällan tar strid om utrikespolitiken i Sverige. Detta diskuteras av Bjereld och Demker (1995) som konstaterar att det ofta finns enighet i svensk utrikespolitik på grund av att partierna känner ett kollektivt ansvar för Sveriges utrikespolitiska anseende och att det helt enkelt finns få röster att tjäna på utrikespolitiska frågor. Konflikt

om utrikespolitiken blir det bara när det går att exploatera en fråga ideologiskt. Denna fråga gick dock att exploatera ideologiskt, något som visas av de demonstrationståg som gick genom världen och Sverige.

Sverige befann sig i 2000-talets början fortfarande i efterdyningarna efter den ekonomiska nedgång som drabbat landet kring 90-talets början. Från en position som ett av världens rikaste länder tampades regeringen med hög arbetslöshet och en stor statsskuld (Persson 2000, s 13).

Det fanns också inslag av konflikt inom Socialdemokratin. Utrikesminister Anna Lind var tydligt mot kriget, medan statsminister Göran Persson var mer kluven (Svenning 2005, s 309ff).

Sambandet mellan Sveriges ställningstagande i Irakkriget och den nära förestående EMU-omröstningen är också värt att notera. Opinionsundersökningar (se t ex Sifo 021005 och 021025) visade att det eventuellt kunde finnas ett samband mellan dessa två frågor i väljarnas ögon. Väljare som var mot krig i Irak tenderade också att vara mot EMU. Att inte stöta sig med dessa grupper inför EMU-omröstningen kan ha varit ett motiv för Persson att inta en försiktig roll i Irakfrågan.

De interna faktorerna både ökade och kringskar Perssons handlingsfrihet. Statsministerns ökade makt gav honom handlingsfrihet. Samtidigt begränsades hans handlingsutrymme av att han satt i en minoritetsregering stödd på partier som var klart mot ett krig, ledande personer i hans regering var mot ett krig och han hade en folkomröstning att ta hänsyn till. Sveriges dåliga ekonomi och höga arbetslöshet tog dessutom mycket energi.

4.3 Individuella förutsättningar

4.3.1 Uppväxt

Göran Persson föddes 1949 i Vingåker. Han var näst yngst i en syskonskara på fem barn. Pappan, som var byggnadsarbetare och emellanåt gick arbetslös, försörjde hela familjen på sin oregelbundna inkomst. Göran Persson har beskrivit sin uppväxt som sparsam, men inte fattig. Han beskriver den också som färgad av stora klassklyftor, ett folkhemsbygge i utveckling och av strävsamhet. Redan i unga år fick Persson bidra till hushållsekonomin genom att samla pantburkar och dela ut tidningar. Persson har flera gånger sagt att hans uppväxt färgat honom politiskt och att det som drev honom till politiken var en övertygelse om att politiken kan förändra verkligheten och bidra till ökad rättvisa (Persson 1997, s 10ff; Persson 2000, s 56ff).

Olle Svenning (2005, s 14ff) menar att Persson under sin uppväxt upplevde ett utanförskap, delvis på grund av sina fysiska förutsättningar. Persson klarade sig från att bli mobbad genom sin snabbtänkhets och sociala begåvning. Han sökte skydd genom att söka sig till närheten av dominerande ledare. Han lärde sig tidigt att man inte får någonting gratis i det sociala livet och han hade en känsla av att han deltog i ett socialt spel där man alltid fick vara vaksam på hur man agerade.

Detta är en starkt bidragande orsak till Perssons mångomvittnade inställning till vänskap som går ut på att man aldrig glömmer en tjänst, men heller inte en oförrätt. Vänner till Persson vittnar om att han är vänfast och lojal, medan personer som gjort sig till fiender mot Persson menar att han är långsint och småaktig (Isaksson 1999).

Persson engagerade sig tidigt i folkrörelserna. Han var medlem i såväl SSU, Centerns Ungdomsförbund, Svenska kyrkan som ABF. Här fick Persson sin naturliga tillhörighet och kunde dra nytta av sina talanger som god organisatör och pedagog. Ganska snart stod det klart att det var SSU som lockade mest och han engagerade sig mer och mer i organisationen, driven av de lokala frågorna och organisationens kraft (Svenning 2005, s 16). Folkrörelserna och det framväxande folkhemmet bidrog också till att skapa en tillit till institutioner som än idag lever kvar hos honom (se t.ex. Persson 1997, s 17f).

En annan aspekt av Perssons uppväxt är hans utbildning. Persson kom, som vi skrev inledningsvis, från en arbetarfamilj med ganska knappa förhållanden. Han var den förste i familjen att få utbilda sig efter grundskolan, de äldre syskonen hade tvingats börja jobba och bidra till familjeförsörjningen istället för att studera på gymnasiet. Persson gick ut gymnasiet i Norrköping och fortsatte sedan vidare till högskolan i Örebro för att läsa sociologi. Han avslutade inte studierna utan hoppade av och började jobba på ABF hemma i Katrineholm, drygt två mil från föräldrahemmet i Vingåker (Persson 1997, s 14).

Som ung gjorde Persson få resor utanför hemorten. Han var tolv år gammal när han för första gången var i Katrineholm och berättar att han under uppväxten tyckte västkusten verkade som en ”exotisk, avlägsen och spännande plats” (Persson 1997 s 12).

4.3.2 *Personality*

Göran Perssons *personality* och hans *belief system* har utvecklats i ett klimat färgat av arbetarrörelsen dess värderingar. Redan från unga år hade Persson sin hemvist i folkrörelserna och han lockades tidigt in i socialdemokratins av framtidsoptimismen och jämställdhetstankarna. Eftersom Persson lockades in i politiken främst av inrikespolitiska orsaker har han formats som utrikespolitiker relativt sent. Man kan säga att han formades som politiker innan han formades som utrikespolitiker. Vi kommer därför att ta upp formativa händelser som inträffat under en lång period i Perssons liv.

Tiden i SSU

Tiden i SSU var viktig för Göran Persson. Här fick han testa sin egen politiska övertygelse och möta inflytelserika socialdemokrater som kom att påverka honom mycket. Han upptäckte också att han hade vad Vertzberger kallar hög perceptiv förmåga. Detta tog sig uttryck i en politisk talang och snabbtänkhets som gjorde att han hade lätt att se lösningar och politiska öppningar (Isaksson 1999, s 31).

Persson inledde sin SSU-karriär i en stormig tid för socialdemokratins. Palme var på väg att väljas till partiordförande och den ideologiska kampen stod mellan

reaktionära krafter och den nya radikala vänstern. Ordförande i SSU var Bosse Ringholm och han förde SSU genom striderna mellan de olika flankerna i rörelsen. "[Bosse Ringholm] klarade att hålla SSU på en stadig demokratisk och socialistisk kurs med reformistisk inriktning. Därmed klarade SSU att ta kampen mot den bokstavsvänster som då gjorde sig bred" säger Göran Persson i *Tankar och tal* (Persson 2000 s 17). Trots de radikala tiderna var Persson alltså aldrig särskilt radikal. Hans utrikespolitiska läromästare vid denna tid var Olle Svensson, som låg långt ifrån Palmes utrikespolitik. Svensson företrädde den andra generationens socialdemokratiska politik, inspirerad av Erlander och Undén, med bland annat ett starkt Israel- och USA-stöd som kännetecken (Svenning 2005, s 24). Denna utrikespolitiska skola har Persson sedan följt under hela sin tid som utrikespolitiker.

Under SSU-tiden inspirerades Persson också av Arne Geijer som på den tiden var LO-ordförande och predikade lojalitet mot partitoppen (Persson 2000, s 17).

Perssons antiintellektuella sida

En viktig del av *personality*-begreppet är de personliga egenskaperna. Göran Persson är ambitiös och har stor arbetsförmåga. Dessa egenskaper har han haft genom hela livet och de har hjälpt honom lyckas med en rad stora projekt, både i hans privatliv och i hans yrkesliv. Ambition och hög arbetskapacitet borgar för att en individ har möjlighet att ta till sig mycket information om ett skeende. Mycket information, i kombination med en hög perceptiv förmåga, skulle kunna leda till att individen fattar välgrundade beslut. Riktigt så fungerar dock inte Persson. Han har en närmast antiintellektuell inställning till politik, grundad bland annat på sin övertygelse om att han alltid har rätt och han resonerar helst i generella termer. Han är beredd att följa sin linje mycket långt. "När bedömningen väl är gjord är diskussionen över" (Persson 1997 s 65), är ett av många perssonska idiom på temat. Detta tyder på att Perssons strävan att nå kognitiv konsistens ofta gör att han inte tar till sig information som talar mot hans övertygelse och i efterhand underskattar information som talar för att han handlat fel.

Studietiden i Örebro

Att Persson inte fullföljde studierna utan istället tog en fast tjänst på ABF i Katrineholm illustrerar ett viktigt karaktärsdrag hos Persson: han har alltid varit lite försiktig och tagit det säkra före det osäkra när det gällt honom själv. Som politiker har han däremot inte varit rädd för att ta strid, något som bland annat visat sig i kommunaliseringen av lärarkåren och budgetsaneringen. Här skulle vi möjligen kunna ha ett nytt fall av kognitiv dissonans, men det finns en förklaring. Persson agerar nämligen schematiskt. Han är inte konflikträdd när han har en tydlig roll med ett tydligt uppdrag, något han bland annat hade som skolminister och finansminister. Som statsminister har Persson fallit in i sin privatroll och varit försiktigare. Han har inte tagit några stora kostsamma strider i statsministerrollen. Vissa kanske skulle säga att Perssons kamp för att få med Sverige i EMU är ett exempel att han visst tagit konflikter som statsminister. Vi menar dock att om Persson hade agerat som han gjorde när han var fackminister hade han inte valt

den försiktigare varianten att ta frågan till folkomröstning, utan istället sett till att driva igenom frågan i parlamentet.

Persson kan alltså vara tuff om han har ett tydligt uppdrag från en ovanstående, men när han själv har det yttersta ansvaret för någonting är han betydligt försiktigare. Detta påverkar hans utrikespolitiska agerande och han tenderar att ibland falla in i sin försiktiga privatroll istället för sin tuffa politikerroll. Detta blir tydligt när han personligen måste stå för en åsikt inför exempelvis sina premiärministerkollegor i EU.

Tiden i Katrineholm

Sin bana som yrkespolitiker inledde Göran Persson i Katrineholms kommun. Här lärde han sig bedriva politik och här fick han viktiga erfarenheter som han använt under sin politiska karriär och faller tillbaka på. Persson har exempelvis själv flera gånger talat om att han inte tycker det är så stor skillnad på ett möte med europeiska rådet och ett möte i Katrineholms kommunstyrelse (Persson 1997, s 108). Olle Svenning menar att det patriarkala Katrineholm format Persson i stor utsträckning. Katrineholm har enligt Svenning alltid letts av starka män och den patriarkala traditionen har djupa rötter i Katrineholm (Svenning 2005, s 20ff). I patriarkatet ligger tanken om den auktoritativa ledaren. Auktoritet är en viktig del av Perssons *personality*, en del han haft med sig ända från skolgården och som förstärkts av hans möte med Geijer under SSU-tiden och hans tid i det patriarkala Katrineholm. Under tiden i Katrineholm utvecklades också, enligt vissa mer Perssonkritiska författare, hans narcissistiska sida (se t.ex. Ljunggren 2005, s 155ff; Isaksson 1999, s 89ff). Perssons narcissistiska självuppfattning, kombinerat med hans tilltro till auktoritet, tar sig uttryck i ett stort maktbehov, som påverkar hans politiska utövning. Exempel på denna maktfokus skulle kunna vara hur han ständigt flyttar fler och fler frågor till Statsrådsberedningen från departementen, eller hur han utnämner ”svaga” ministrar på viktiga positioner (Svenning 2005, s 166ff). Men man kan också se maktbegäret på ett annat sätt: makten är en förutsättning för att kunna uträtta någonting och eftersom Persson har en självbild som säger att han själv är den som bäst vet vad som behöver göras och hur det ska genomföras är det kognitivt konsistent att han samlar makten runt sig själv. Att släppa ifrån sig ansvaret på viktiga frågor som han själv menar att han är bäst på att genomföra hade lett till kognitiv dissonans. Detta uttrycks av Persson som att han blir rastlös när han inte kan påverka politiken eller utveckla någonting och att det är frustrerande att inte få ta ansvar och initiativ och inte kunna handla (Persson 1997 s 135).

Göran Perssons utkämpade några stora politiska strider under sin tid i Katrineholm som har varit viktiga för honom, bland annat en omdebatterad ombyggnad av Katrineholms centrum. Dessa lärde honom att med envishet, målmedvetenhet och politisk finurlighet kan man driva igenom politiska projekt trots stort motstånd. Denna övertygelse har sedan stärkts under tiden då han genomdrev kommunaliseringen av lärarkåren och genomförde budgetsaneringen.

Skolminister- och finansministertiden

Ett annat viktigt skeende i Perssons politikerbana var hans tid som skolminister och senare finansminister. Som finansminister upplevde Persson det som oerhört förnedrande att behöva övertyga den internationella finansmarknaden att låna pengar till Sverige (Persson 1997, s 98ff). Ur denna svaghetsposition formulerades eller förstärktes insikten hos Persson om hur viktigt det är med en styrkeposition i förhandlingssituationer. I förhandlingssituationer visar Persson också en annan sida av sin *personality*, nämligen hur oerhört målmedveten och resultatnriktad han kan vara. Målen helgar ofta medlen, något Persson är helt öppen med. I *Den som är satt i skuld är inte fri...* beskriver han hur han lyckades med kommunaliseringen av lärarkåren: ”Strategin var att sockra lönebudet så mycket att det skulle bli svårt för lärarfacken att inför sina medlemmar försvara att man inte förhandlat hem det” (Persson 1997 s 157).

Persson som konferenspolitiker

Som jordbrukspolitisk talesman för socialdemokraterna åkte Persson till FN:s miljökonferens i Rio 1992. Detta var hans första internationella konferens av dignitet. Här upptäckte han styrkan och potentialen i internationella konferenser, med alla de internationella politiker som samlas på ett och samma ställe (Persson 1997, s). Persson lärde sig snabbt att utnyttja de tillfällen som finns för informella samtal och kontaktknytande med makthavare. Med sin sociala talang och känsla för socialt spel visste han hur han skulle föra sig för att få maximal nytta av konferensen. Dessa erfarenheter har Persson också glädje av i Sveriges EU-medlemskap. Flera konferenser och möten med de övriga premiärministrarna ger goda möjligheter att knyta kontakter med europeiska och internationella toppolitiker. Vänskapen mellan Persson och exempelvis Blair är ju allmänt känd (se t ex Ruin 2004, s 81 eller Svenning 2005, s 257) och de båda gör inget för att tona ner den. Perssons erfarenhet är att om man vill man uppnå någonting på det internationella politiska planet är direkta personliga kontakter med politiker effektivast, inte opinionsbildning eller uttalanden. Detta är ett exempel på Perssons resultatfixerade syn på politik.

Den känsla av kameraderi som utvecklats mellan EU:s regeringschefer diskuteras av Olof Ruin som frågar sig vad Perssons vänskap med exempelvis Tony Blair betyder för den förda svenska politiken (Ruin 2002, s 83). I kombination med Perssons lojalitet och vänfasthet som vi tidigare tagit upp är det lätt att tänka sig att Persson, i alla fall omedvetet, tenderar att föra en vänligare politik mot länder vars premiärministrar han är god vän med.

Attackerna mot USA 11 september 2001

Attackerna mot USA den 11 september 2001 har också påverkat Persson och påverkade honom kanske framförallt vid tiden för vår analys. Som politiker blev han påmind om hur tunn och hotad demokratin är. Något som ofta kommer bort i den svenska debatten är att Persson faktiskt har ett välutvecklat demokratiskt patos. Hans politiska visioner finns på områden som demokrati och rättvisa och han är starkt emot förtryck och brott mot mänskliga rättigheter. Det var bland

annat detta som drev honom till politiken från början och han lyfter fram dessa frågor som viktiga i en rad tal (Demker 2005, s 136).

Göran Perssons amerikabild härstammar från 50- och 60-talen, en tid när USA fortfarande stod för någonting nära odelat positivt. Intrycken från andra världskriget var fortfarande färska i minnet och den amerikanska demokratin, framstegsandan och välståndet imponerade. Denna bild har Persson burit med sig hela livet (Thorsell 2004, s 283).

4.4 Göran Perssons politiska gärningar under Irakkriget

På 70-talet formulerades politiken i tal och andra offentliga framträdanden, något som passade idépolitikern Palme väl. Under 2000-talet har detta kommit att ändras till en situation där politiken formas i mer svårdefinierade sammanhang. Politiken formas nu i större utsträckning i mörka sammanträdeslokaler och korridorer utanför offentlighetens ljus. Politiken formulerades lika mycket i medierna som i tal och debatter, något som passar pragmatikern Persson väl (Ruin 2004, s 53). En effekt av att politiken under 2000-talets inledande år utformades annorlunda än på 70-talet är att det är svårt att isolera enskilda händelser som tydligt markerar den svenska linjen. Denna effekt förstärks av att Olof Palme och Göran Persson är två olika typer av politiker. Kapitlet om Göran Perssons agerande under Irakkriget ser därför med nödvändighet annorlunda ut än kapitlet om Olof Palmes agerande under Vietnamkriget.

Till skillnad från Vietnamkriget, där Sveriges agerande ökade i intensitet under krigets gång var debatten i Irakfrågan som hetast vid tiden runt krigsutbrottet. Sverige hade inte en tydlig linje under förspelet till Irakkriget. En annan skillnad är att statsminister Göran Persson och utrikesminister Anna Lindh gjorde delvis motsägelsefulla uttalanden om Sveriges ställningstagande. Det fanns dock hela tiden ett officiellt stöd för FN-processen. När ett krigsutbrott verkade komma allt närmare synkroniserade Persson och Lindh sin politik och Sverige ställde sig allt mer kritiskt till en militär lösning och förespråkade diplomatiska lösningar. Efter krigsutbrottet kritiserades USA och dess allierade utifrån folkrättsliga ståndpunkter (Svenning 2005, s 309ff).

Göran Persson personligen hade inte en konsekvent linje i Irakfrågan, motsvarande den konsekventa linje som Palme kan sägas ha haft i Vietnamfrågan. När det blev uppenbart att ett krig var på väg att bryta ut i Irak förespråkade Persson en lösning i FN:s regi och han var inte främmande för att svensk trupp skulle kunna delta (se t ex DN 2002-11-24). Under vintern och våren 2003 blev han i sina officiella uttalanden mer och mer negativt inställd till ett krig och han kritiserade slutligen USA:s och Storbritanniens valda linje utanför FN och menade att det var ett klart brott mot folkrätten (Statsminister Göran Perssons anförande i riksdagen vid den särskilda debatten om Irakfrågan, 2003-03-20).

Perssons till synes inkonsekventa agerande är en effekt av att han resonerar schematiskt. Även om det finns flera delar i hans *belief system* som talar för att

han borde stödja kriget så gör han inte det. Detta kan synas inkonsistent, men för Persson uppnås konsistens genom att vissa händelser triggar vissa reaktioner och andra händelser triggar reaktioner som kan vara rent motsatta till den första. De delar av hans *personality* som talade för ett försiktigt agerande fick i denna fråga överhanden.

Göran Persson hade varit statsminister i sju år vid tiden runt krigsutbrottet. Han hade därför hunnit skaffa sig stor erfarenhet på det utrikespolitiska planet och utvecklat en egen utrikespolitisk profil, som är viktig att studera för att förstå hans agerande under Irakkriget.

Marie Demker (2005, s 132f) skriver att Persson har utvecklat en egen utrikespolitik, med stora drag av bilateralism, som står i kontrast mot den klassiska svenska multilateralismen. Han tror också starkt på ett EU som för svensk del mer och mer tar FNs plats som internationell fredsskapare och konflikthanterare, allianser för att stärka nationalstaten, ett jämlikhets- och demokratibudskap som har ersatt Palmes Nord/Syd-dialog och dessutom på en roll som samtalsparter och vän istället för internationell medlare och kritiker. Persson ser, enligt Demker, nationalstaten som den huvudsakliga aktören på den internationella arenan. Eftersom Sverige är en liten och maktlös stat är det nödvändigt att knyta allianser med likasinnade stater för att säkra ekonomiska och säkerhetspolitiska intressen. Persson menar också att det är viktigt att hålla sig på god fot med de starka staterna i systemet, främst USA, vilket kan förklara hans allianser och samtal med USA och viktiga EU-ledare. Perssons utrikespolitik markerar alltså en ny linje i svensk utrikespolitik.

5 Slutsatser

Olof Palme

Den svenska utrikespolitiken under Vietnamkriget stämde överens med Olof Palmes egna utrikespolitiska mål. Detta konstaterande säger dock ingenting per definition om i vilken mån Palme själv hade en direkt påverkan på politiken.

För att kunna avgöra Palmes inflytande har vi med hjälp av Vertzbergers *personality*-begrepp visat att Palmes agerande har rötter som går långt tillbaka i Palmes liv och djupt ner i hans politiska övertygelse. Eftersom Palme har agerat kognitivt konsistent och tillhör en *personality*-typ som har få och trögrörliga uppsättningar *belief systems* kan vi visa att Palmes övertygelse inte berodde på att han såg att de strukturella förutsättningarna var lämpliga för en viss typ av agerande utan att han istället tolkade de strukturella förutsättningarna så att det passade hans *personality*. I och med att vi visar detta kan vi visa att Palme påverkade formulerandet av den svenska utrikespolitiken. I vilken utsträckning Palme påverkade formulerandet av utrikespolitiken kan vi inte göra, speciellt med tanke på att både de externa och interna förutsättningarna var gynnsamma.

Göran Persson

Vi har visat att den svenska utrikespolitiken i samband med Irakkriget i hög grad stämmer överens med vad man kan förvänta sig utifrån Göran Perssons *personality*. Den svenska utrikespolitiken kännetecknades av en något inkonsekvent hållning gentemot den amerikanska invasionen. Denna hållning stämmer väl överens med Perssons *personality* som innehåller många uppsättningar av *belief systems* enligt en schematisk modell. En konsekvens av Perssons *personality* är att ett till synes motsägelsefullt agerande ändå kan vara konsistent.

Eftersom vi kan visa att Persson i Irakfrågan har handlat kognitivt konsistent kan vi anta att han även har haft en direkt påverkan på den förda utrikespolitiken. Påverkan på utrikespolitiken ligger i avsaknaden av en tydlig ideologisk linje, något som är en konsekvens av Perssons *personality*. I kombination med att den utförda utrikespolitiken i hög grad stämmer överens med hans egna mål stärks denna slutsats.

Jämförande slutsatser

Genom att jämföra våra fall kan vi dra slutsatser som har viss generaliserande ambition.

Eftersom den formulerade utrikespolitiken i båda fallen är en följd av statsministerns *personality* kan vi visa att det spelar roll för formulerandet av utrikespolitiken vem som är statsminister. Att exakt avgöra vilken vikt individen spelat i formulerandet av utrikespolitiken är utifrån våra fall svår att göra, något

som delvis är en följd av vår metod. Det vi kan visa är att det är troligt att individen spelar en stor roll. Något som kan sägas minska legitimiteten i denna slutsats är att inga av våra fall visar att individen bryter mot de strukturella ramverken. Tvärtom har vi visat att ramverken i ett av fallen, Palme och Vietnamkriget, gynnade statsministerns mål med sin utrikespolitiska hållning. I det andra fallet, Persson och Irakkriget, har vi visat att statsministern fann det konsistent att anpassa sig efter de strukturella begränsningarna.

En av de viktigaste skillnaderna mellan våra fall är de interna förutsättningarna. Under Vietnamkriget var de interna förhållandena gynnsamma för att kunna driva den politik som Palme förespråkade. Det strukturella ramverket var friare än i Perssons fall. Palme kan sägas ha haft en frihet att genomföra sin egen agenda för att uppnå konsistens i hans egen kognitiva system. Under Irakkriget var de interna förhållandena mer begränsande, varpå Perssons incitament att kompromissa med sin kognitiva konsistens ökade. Detta faktum kan vara en del i förklaringen i Palmes mer extravaganta uttalanden. Dessutom stärks samtidigt Palmes beteende ytterligare av att han tillhörde en *personality*-typ som har stort behov av att agera konsekvent för att uppnå kognitiv konsistens. Med detta sätt att resonera torde individen ha stor påverkan på den politik som formuleras – framför allt under gynnsamma förhållanden.

Vi har visat att Olof Palme och Göran Persson representerar två olika *personality*. Det ger effekter på hur deras påverkan på formulerandet av utrikespolitiken ser ut. Olof Palme präglar formulerandet av utrikespolitiken genom att ha en tydlig ideologisk linje och föra en konsekvent utrikespolitik. Göran Persson präglar utrikespolitiken genom att *inte* ha en klar ideologisk linje och föra en utrikespolitik som ibland kan synas inkonsekvent. Det är lätt att förledas att tro att Palmes inflytande på formulerandet av den svenska utrikespolitiken var större än Perssons, eftersom Palmes linje är tydligare och mer högröstad. Men det är viktigt att inte förväxla pragmatism med förmågan att sätta en personlig prägel på utrikespolitiken. Vi menar att pragmatikern präglar utrikespolitiken genom sitt motsägelsefulla agerande lika mycket som ideologen påverkar den genom sitt principfasta agerande.

Vi är medvetna om att man utifrån våra fall fortfarande skulle kunna argumentera för att individen bara är en marionett i armarna på interna och externa strukturella förutsättningar. Vi tror dock inte att så är fallet. Låt oss visa vår poäng med ett litet tankeexperiment: Om Göran Persson och Olof Palme hade bytt plats tror vi att den förda politiken hade blivit annorlunda. Den pragmatiska Persson hade sett vikten av att inte stöta sig med en så viktig stat som USA, han hade också sympatiserat med USA:s självpåtagna uppdrag att sprida demokrati över världen och därför fört en mer USA-vänlig politik. Olof Palme i Göran Perssons kläder hade kunnat vara en av de ivrigaste motståndarna mot Irakkriget på den internationella scenen. Hans idealistiska *personality*, självförtroende och misstro mot att kunna införa demokratiska rättigheter genom militära medel hade tvingat honom att följa denna linje.

Förslag till ytterligare forskning

En avgörande skillnad mellan Olof Palmes och Göran Perssons förutsättningar är som vi har visat den inrikespolitiska situationen. Detta väcker frågan om den lilla statens aktiva utrikespolitik är att betrakta som något av en politisk lyx, som man kan ägna sig åt då de interna faktorerna är fördelaktiga. Sverige var under Palmes tid något av ett självspelande piano, vilket gav Palme möjlighet att fokusera på utrikespolitiken. Efter valet 1972 fick Palme ändrade parlamentariska förutsättningar och hans tidigare frekventa kritik mot internationella orättvisor fick stå tillbaka för inrikespolitiska förhandlingar. Persson har hela tiden fått ägna mycket energi åt inrikespolitiska frågor och Sverige har under hans tid fört en mindre aktiv utrikespolitik än under Palmes tid. Jämförelsen med Norge ligger nära till hands. Deras inrikespolitiska situation är tack vare oljan fördelaktig och de kan spela en stor roll på den internationella arenan. Vår undersökning ger oss inte möjlighet att dra några generella slutsatser i denna fråga, men i våra specifika fall verkar en mer stabil intern situation tala för ett ökat handlingsutrymme och intresse för utrikespolitik. Vi anser att denna fråga är värd mer forskning.

Eftersom vi har visat att både Palme och Persson har satt sin egen prägel på den förda utrikespolitiken kan vi dra slutsatsen att aktörens personliga egenskaper spelar en viktig roll i formulerandet av utrikespolitiken. Den struktur av institutioner som reglerar utförandet av utrikespolitiken sker dock i stor utsträckning utanför statsministerns direkta inflytande. Statsministern måste få med sig dessa delar för att hans formulerade utrikespolitik även ska bli den genomförda. Förhållandet mellan den formulerade utrikespolitiken och den genomförda är ett spännande område som vi tycker förtjänar mer forskning.

Teoretiskt har vår ambition främst varit teorianvändande, men vi har tvingats sammanfoga olika teoretiska delar till en egen modell. Vi har under vår forskning upplevt att det finns en brist på relevant teori inom vårt intresseområde. Det mesta av den teori som finns om individer i utrikespolitiken, kognition och *belief systems*, är skrivet i en amerikansk kontext. Mycket finns skrivet om konflikt- och krissituationer där det finns en fiende att förhålla sig till, men vi har funnit att det finns lite om det dagliga utrikespolitiska arbetet som inte bara består fientliga och konfliktfyllda relationer. Småstatsperspektivet är med andra ord klart underteoretiserat.

6 Referenser

Publicerade källor

Andersson, Sven O, 1990. "Den rastlöse reformisten. En uppsats om Olof Palme" i Huldt, Bo, Misgeld, Klaus, 1990. *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik. Från Branting till Palme*. Stockolm: Utrikespolitiska Institutet

Andrén, Nils, 1996. *Maktbalans och alliansfrihet – svensk utrikespolitik under 1900-talet*. Angered: Nordstedts Juridik

Berge, Ursula, 2005. "Makten, Persson och visionernas död" i Ögren, Mats (red.) 2005. *Makten framför allt – en antologi om statsminister Göran Persson*. Finland: Wahlström & Widstrand

Berner, Örjan, 2001. "Sweden and Russia" i Huldt, Bo – Tiilikainen, Teija – Vaahtoranta, Tapani – Helkama-Rågård, Anna (red.) 2001. *Finnish and Swedish Security. Comparing National Policies*. SI Serie R:1 2001

Bjereld, Ulf – Demker, Marie 1995. *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius & Santérus förlag

Demker, Marie, 2005. "Göran Persson och utrikespolitiken" i Ögren, Mats (red.) 2005. *Makten framför allt – en antologi om statsminister Göran Persson*. Finland: Wahlström & Widstrand

Eliäson, Sven, 2002. "Inledning", s 7-52 i Eliäson, Sven – Lödén, Hans, 2002. *Nordisk säkerhetspolitik inför nya utmaningar*. Ingen tryckort: Carlsson Bokförlag

Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB

Elmbrandt, Björn, 1989. *Palme*. Borås: Centraltryckeriet

Ekengren, Ann-Marie, 1997. *Sverige under kalla kriget 1945-1969*. Kungälv: Grafikerna i Kungälv AB

Hagan, Joe D, 1995. "Domestic Political Explanations in the Analysis of Foreign Policy", s 117-143 i Neack, L – Hey, J A K – Haney, P J (eds). *Foreign Policy*

Analysis. Continuity and Change in it's Second Generation. Englewood Cliffs: Prentice Hall

Hansson, Sven Ove (red), 1996. *Palme själv.* Falun: ScandBook AB

Isaksson, Christer, 1999. *Perssons sidor – En kritisk granskning av en statsminister.* Smedjebacken: Wahlström & Widstrand

Isaksson, Christer, 1995. *Palme privat. I skuggan av Erlander.* Falun: ScandBook AB

Jerneck, Magnus, 1983. *Kritik som utrikespolitiskt medel.* Lund: Dialogos

Jerneck, Magnus, 1990. "Olof Palme – en internationell propagandist" i Huldt, Bo, Misgeld, Klaus, 1990. *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik. Från Branting till Palme.* Stockholm: Utrikespolitiska Institutet

Jerneck, Magnus, 2003. "Idémakt och realism efter 11 september", s 85-116 i Lundmark, Fredrik (red), 2003. *Kultur, Säkerhet och Hållbar samhällsutveckling efter 11 september.* Södertälje: Fingraf tryckeri

Johansson, Alf W – Norman, Torbjörn, 1989. "Sveriges säkerhet och världens fred. Socialdemokratin och utrikespolitiken" i Misgeld, Klaus – Molin, Karl – Åmark, Klas, 1989. *Socialdemokratins samhälle. SAP och Sverige under 100 år.* Kristianstad: Kristianstads boktryckeri AB

Kaiserfeld, Thomas, 2002. "Militärteknik ur ett långt tidsperspektiv. Tre begrepp och deras användning i analyser av teknik och säkerhetspolitik", s 200-213 i Eliäson, Sven – Lödén, Hans, 2002. *Nordisk säkerhetspolitik inför nya utmaningar.* Ingen tryckort: Carlsson Bokförlag

Ljunggren, Stig-Björn, 2005. "Vingåkersmachiavelli i Janteland" i Ögren, Mats (red.) *Makten framför allt – en antologi om statsminister Göran Persson.* Finland: Wahlström & Widstrand

Luif, Paul, 2003. "Austria, the burdens of history", s 95-116 i Hey, Jeanne AK, (red.) 2003. *Small States in World Politics. Explaining Foreign Policy Behavior.* London: Lynne Rienner Publishers inc.

Möller, Tommy, 2005. *Svensk politisk historia 1809-1975.* Lund: Studentlitteratur

Möller, Yngve, 1990. "Östen Undéns utrikespolitik" i Huldt, Bo, Misgeld, Klaus, 1990. *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik. Från Branting till Palme.* Stockholm: Utrikespolitiska Institutet

- Nyman, Olle, 1985. *Parlamentariskt regeringssätt*. Stockholm: BonnierFakta Bokförlag AB
- Palme, Olof, 1977. *Med egna ord. Samtal med Serge Richard och Nordal Åkerman*. Uppsala: Brombergs bokförlag.
- Persson, Göran, tillsammans med Kask, Peeter-Jaan, 1997. *Den som är satt i skuld är inte fri. Min berättelse om hur Sverige återfick sunda statsfinanser*. Uddevalla: Atlas.
- Persson, Göran, 2000. *Tankar och Tal. Tal och anföranden av statsminister Göran Persson 1996-2000*. Lund: Hjalmarsson & Högberg
- Peterson, Thage G, 2002. *Olof Palme som jag minns honom*. Uddevalla: Mediaprint Uddevalla AB
- Ruin, Olof, 2002. *Sveriges statsminister och EU – Ett halvår i centrum*. Smedjebacken: Hjalmarsson & Högberg Bokförlag.
- Ruin, Olof, 2004. ”Statsministerämbetets förändring” i Ruin, Olof (red) *Politikens ramar och aktörer. Femton uppsatser om vårt politiska system tillägnade Ingvar Carlsson*. Ingen tryckort: Hjalmarsson & Högberg
- Stenelo, Lars-Göran, 1984. *The International Critic*. Lund: Studentlitteratur
- Stoessinger, John G, 2005. *Why Nations go to War*. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning
- Sundelius, Bengt with Odon, Ron, 1992. ”Scandinavia. Security, Prosperity and Solidarity amidst Change” i Macridis, Roy C (red), 1992. *Foreign Policy in World Affairs*. Englewood Cliffs: Prentice Hall
- Sundelius, Bengt, 2001. ”The Makers of Swedish Security Policy” i Huldt, Bo – Tiilikainen, Teija – Vaahtoranta, Tapani – Helkama-Rågård, Anna (red.) 2001. *Finnish and Swedish Security. Comparing National Policies*. SI Serie R:1 2001
- Svedgård, Lars, 1970. *Palme. En presentation*. Halmstad: Hallandspostens boktryckeri ab
- Svenning, Olle, 2005. *Göran Persson och hans värld*. Falun: Nordstedts förlag
- Thorsell, Staffan, 2004. *Sverige i Vita Huset*. Uddevalla: Bonnier Fakta
- Tunander, Ola, 2002. ”Sveriges relationer till Nato” i Eliæson, Sven – Löden, Hans, (red) 2002. *Nordisk säkerhetspolitik inför nya utmaningar*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Verzberger, Yaacov Y I, 1990. *The World in Their Minds. Information Processing, Cognition, and Perception in Foreign Policy Decisionmaking*. Stanford: Stanford University Press

Åström, Sverker, 2003. *Ögonblick. Från ett halvsekel i UD-tjänst*. Viborg: Bokförlaget Lind & Co

Opinionsundersökningar

Sifo Research and Consulting, *Terrorangreppet mot World Trade Center i New York*, publicerad 2002-10-05. Hämtad från www.opinion.sifo.se, besökt 2005-01-05

Sifo Research and Consulting, *Allmänhetens inställning till EMU*, publicerad 2002-10-25. Hämtad från www.opinion.sifo.se, besökt 2005-01-05

Anföranden

”Statsminister Göran Perssons anförande i riksdagen vid den särskilda debatten om Irakfrågan, 2003-03-20”. Hämtat från www.regeringen.se, besökt 2005-01-03

Tidningsartiklar

Crofts, Maria: ”Sänd svenska soldater till Irak” *Dagens Nyheter* 2002-11-24. Hämtat från <http://fakta.presstext.prb.se/> besökt 2005-01-03